

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Muhasebe Düşünürü: İsmail Hamid (1861- 1931)

Öğr. Gör. Dr. Muhsin ASLAN
Yıldız Teknik Üniversitesi – MYO

Osmanlı'da çifte yanlı kayıt yöntemini esas alarak eğitim veren Hamidiye Ticaret Mektebi (1883), muhasebe düşüncesinde batılılaşma sürecinin en önemli ayaklarından birisidir. Bu dönemde okula öğrenci bulmak da, ders verecek öğretim elemanı bulmak da önemli zorluklar içermektedir.

İsmail Hamid'de böyle zor bir dönemde Hamidiye Ticaret Mektebinde hem ders veren, hem de büyük eksikliği hissedilen muhasebede batı usulü çift taraflı kayıt yöntemine göre muhasebeyi anlatan kitapları yazan ender şahsiyetlerden birisidir.

İsmail Şevket Efendi'nin oğlu olan İsmail Hamid 1861 yılında İstanbul'da doğmuş, ilk, orta ve lise öğrenimini Darüşşafaka'da, yüksek öğrenimini ise, Mülkiye'nin yüksek kısmında tamamlamıştır (Çankaya, 1968-1969, s. 161)

Devlet hizmetine 1883'te Galatasaray Sultanisinde Lisan-i Osmani (Türkçe) muallimliğine atanarak başlamış, 1884'te ek görev olarak Orman ve Maden Bakanlığı Tercüme-i Fünun kalemine mütercim olarak atanmış,

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi Temmuz 2017 (13)

1885'te yöneticilik görevine terfi ederek Yanya Vilayeti Maiyyet memurluğuna geçmiş, 5 ay sonra da Selanik İdadisi Müdürlüğüne ve ek olarak aynı idadinin Fransızca, Tarih-i Tabii, Mebadii İlm-i Hukuk ve Kavanin muallimliklerine atanmıştır (ankaya, 1968-1969, s. 161).

1887'de Manastır, 1888'de Adana ili, 1893'te Trabzon ili ve 1894'te Suriye Maarif müdürlüklerine atanmış ve gittiği her ilde bulunan idadide ders vermeye devam etmiş (ankaya, 1968-1969, s. 161), ders vermekten kopmamış bir eğitimci ve eğitim yöneticisidir.

Şam görevinden sonra İstanbul'a dönen Hamid 3 Nisan 1897'de Devlet Matbaası (Matbaa-i Amire) Müdürlük Ruznamçeciliğine (günlük gelir, gider ve ayniyattan sorumlu memur) atanmış ve aynı zamanda Hamidiye Ticaret Mektebinde muhasebe (usul-i defteri) derslerini vermeye başlamıştır. 1902'de Matbaa-i Amire'den ayrılarak Hamidiye Ticaret Mektebi Müdürlüğüne ve aynı okuldaki muhasebe grubu derslerin (usul-i defteri, hesabı ticari, ilmi iktisat) muallimliğine getirilmiştir (ankaya, 1968-1969, s. 161-162).

Hamid Bey Meşrutiyetten önce Matbaa-i basıyor ihbarı ile tutuklanmış, Yıldız Sarayında yargılanmış, delil bulunamadığından serbest bırakılmıştır. 1909'da Hakkı Paşa Matbaa-i Amire'yi tekrar açtığında tecrübelerinden yararlanmak için İsmail Hamid'i müdür olarak atamıştır. İsmail Hamid daha sonra Maarif Matbaası (Milli Eğitim Matbaası) adını alacak olan Matbaa-i Amireyi islah, tevsi ve techiz etmiştir (Oktay Aras Kitaplığı, 2017)

İsmail Hamid'in muhasebe alanıyla ilgili kitapları da Hamidiye Ticaret, mektebinde çalışmaya başladıktan sonra yayınlanmıştır (Tablo 1).

İsmail Hamid kamu hizmetine öğretmen olarak başlamışsa da daha sonra maiyet memurluğu, il eğitim müdürlükleri, matbaa müdürlüğü gibi değişik görevlere atanmış, ancak farklı görevlerde bulunduğu dönemlerde dahi okullarda ders vermekten geri kalmamıştır.

Benzer bir şekilde kitap yazmaya ilgisinin de genelde devam ettiği söylenebilir. Şöyle ki Galatasaray Sultanisinde daha memuriyetinin üçüncü yılında 1886’da ilk tercüme kitabını yayınlamış ve ikisi tercüme olmak üzere toplamda sekiz kitap yayınlamıştır. Bu kitaplardan altısı muhasebe alanını doğrudan ilgilendirmektedir (Tablo 1).

İ. Hamid’in, muhasebe alanını ilgilendiren en önemli misyonlarından birisi de 1910 Yılında Manastır ve Yanya illerinde Ticaret Liseleri kurmak üzere görevlendirilmesidir (Çankaya, 1968-1969, s. 162).

1918 Yılında Matbaa-i Amire müdürü olarak matbaa malzemesi almak ve modern matbaacılık üzerine incelemeler yapmak üzere Almanya’ya gönderilmiş, ancak Almanya’da iken Damad Ferid kabinesindeki Maarif Nazırı tarafından görevinden azledilmiştir. İttihat ve Terakki partisi üyeliği suçlamasıyla İngiliz İşgal Kuvvetleri tarafından bir süre İstanbul’a dönüşüne müsaade edilmemiş, ancak 1921 Yılında İstanbul’a dönebilmiştir (İhsanoğlu, Şen, & İzgi, 1999, s. 488).

Büyük zaferden sonra, Hamid TBMM Hükümeti Maarif Vekaleti tarafından Nisan 1923’te Galatasaray Lisesi muhasebe grubu derslerine (hesabı ticari ve usul-i defteri) öğretmen olarak atanmış ve 1924’te de yaş haddinden emekli olmuştur. Fransızca’nın yanında Tatarca ve Ermenice bilen İ. Hamid 1901 yılında mecidi nişanı ile taltif edilmiş, 1902 yılında ise “Ula” rütbesinin ikinci sınıfına yükselmiştir (Çankaya, 1968-1969, s. 162).

İ. Hamid 1921’de İstanbul’da İkdamcı Cevdet ile birlikte İkdam matbaası kitapçılık kısmını kurmuştur (İhsanoğlu, Şen, & İzgi, 1999, s. 488). 1925’te Hamid Matbaasını kuran İsmail Hamid, Latin alfabesiyle Eylül 1928’de ilk defa Türkçe kitap basan kişi olma şerefine kavuşmuştur (Çankaya, 1968-1969, s. 162).

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi Temmuz 2017 (13)

Çok çalışkan eğitimci ve girişimci bir kişiliğe sahip olan İ. Hamid için Kirkor Kömürcüyan;

... iyi bir maarifçi ve çalışkan bir insan, dürüst bir kimse, çok girgin bir iř adamı idi...” değerlendirmesini yapmıştır (Çankaya, 1968-1969, s. 162).

İsmail Hamid’in Muhasebe alanına katkıları  c temel başlık altında incelenebilir;

- Öğretim elemanı olarak,
- Muhasebe alanını ilgilendiren kitaplar neşrederek,
- Ticaret Liselerinin yaygınlaşmasında Ticaret Liselerinde kurucu müdürlük yaparak

Birçok ilke imza atan İ. Hamid Cumhuriyet döneminde de matbaa kurarak yayın alanına büyük katkı sağlamıştır.

İsmail Hamid’in Aile Bağları

Yazının başında da belirtildiği gibi İsmail Hamid, İsmail şevket Efendi’nin oğludur. Tespit edilebilen bir oğlu (İzzet Hamid  n) (Çankaya, 1968-1969, s. 162)ve bir kızı (Seza Hanım) (Bayrak, 2012, s. I) vardır.

1895 Yılında doğan oğlu İzzet Hamid  n uzun yıllar Galatasaray Lisesinde  ğretmenlik (Oktay Aras Kitaplığı, 2017) ve müdür yardımcılığı ve 7 ay (Kasım 1950 – Temmuz 1951 arası) kadar da müdür vekilliği yapmıştır (Galatasaray Lisesi). Babası gibi eğitimci ve kitap yazarı olan İzzet Hamid  n’ n de yayınlanmış tespit edilebilen yedi kitabı bulunmaktadır. İzzet Hamid  n 17 Temmuz 1960’da vefat etmiştir (Oktay Aras Kitaplığı, 2017).

İsmail Hamid’in kızı olan Seza Hanım ise aynı zamanda Türk Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden olan Haldun Taner’in annesidir. Haldun Taner 5 yaşında babasını kaybedince annesiyle birlikte dedesi İsmail Hamid’in Moda Mühürdar’daki konağında, dedesinin yanında büyümüş,

tatil günlerinde dedesinin matbaasında çalışmıştır (Haldun Taner Hayatı ve Ayrıntılı Biyografisi). Aynı zamanda dönemin önemli edebiyatçıları (Ruşen Eşref, Yakup Kadri, Cevdet Kudret ve Ahmet Rasim gibi) ile de dedesinin matbaasında tanışma imkanı bulmuştur (Bayrak, 2012, s. I - II).

Haldun Taner de dayısı İzzet Hamid Ün gibi Galatasaray Lisesinde okumuştur.

İsmail Hamid'in Yayınlanmış Eserleri

	Kitap Adı	Yayın Yılı	Yayınevi ve Yeri	Sayfa Sayısı
1	Tarih-i Tabii (Tercüme)	1 3 0 2 (1886)	Şkt.Mürettibiye Matbaası, İstanbul	31 + 30
2	İki Korkaklar (Eu. Labiche – M. Michel'den tercüme)	1 3 0 5 (1889)	A.Maviyan Matbaası, İstanbul	76
3	Mufassal Usul-i Defteri (2. Kısım)	1 3 1 7 (1901)	Matbaa-i Amire, İstanbul	452
4	Usul-i Defteri	1 3 2 1 (1905)	Karabet Matbaası, İstanbul	384 + 6
5	Malumat-ı Ticariyye	1 3 2 5 (1909)	Matbaa-i Amire, İstanbul	238
6	Malumat-ı Ticariyye ve Usul-i Muhasebe (Kısmı Evvel)	1 3 2 6 (1910)	Matbaa-i Amire, İstanbul	124
7	Muhtasar Usul-i Muhasebe: Fenni Defteri (Kısmı Sani)	1 3 2 7 (1911)	Matbaa-i Amire, İstanbul	3 + 192
8	Mükemmel Usul-i Defteri	1 3 2 9 (1913)	Matbaa-i Amire, İstanbul	7 + 450

İsmail Hamid'in tespit edilebilen yayınlanmış sekiz kitabı bulunmaktadır (Tablo 1). Bunlardan ilk ikisi tercüme kitaptır. Diğer kitapları muhasebe alanıyla ilgili kitaplardır. Muhasebe alanıyla ilgili kitaplar özellikle 1979'da geçilen çift yanlı kayıt sistemiyle ilgili yayın eksikliğini gidermeye

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi Temmuz 2017 (13)

yönelik kitaplardır. Bu yönüyle herhangi bir kitap yayınlamanın yanında okullarda eksikliği hissedilen çift yanlı muhasebe kayıt sistemini anlatan ders ve öğreti kitapları olması ilgili yayınları daha da önemli hale getirmektedir.

Tablo 1: İsmail Hamid'in Yayınlanmış eserleri

Kaynak: (Çankaya, 1968-1969, s. 162-163).

İ. Hamid'in Malumat-ı Ticariye, Usul-i Muhasebe kitabı idadiye mekteplerinin beşinci ve altıncı sınıflarında ders kitabı olarak okutulmak üzere düzenlenmiştir (İhsanoğlu, Şen, & İzgi, 1999, s. 488).

Mufassal Usul-i Defteri kitabı ise daha kapsamlı olup Hamdiye Yüksek Ticaret Mektebinin ikinci sınıfında okutulmak üzere Maarif Vekaletince onaylanarak yayınlanmıştır ve birinci baskısı 1317 (1901) ve ikinci baskısı 1321 (1905) olmak üzere 2 kez basılmıştır. Usul-i Defteri kitabı da en az 3 baskı yapmış, Sultani ve İdadi mekteplerinin eğitim programına uygun olarak hazırlanmıştır. Üçüncü baskısı Mükemmel Usul-i Defteri adı ile yayınlanmıştır (İhsanoğlu, Şen, & İzgi, 1999, s. 489-490).

Kaynakça

Bayrak, Ö. (2012). Editörden. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), I - IX. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/adyusbd/article/viewFile/5000041733/5000039261> adresinden alındı

Çankaya, A. (1968-1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler III. Cilt*. Ankara: Mars Matbaası.

Galatasaray Lisesi. (tarih yok). *Müdürlerimiz*. 01 01, 2017 tarihinde Galatasaray Lisesi: <http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/mudurlerimiz> adresinden alındı

Haldun Taner Hayatı ve Ayrıntılı Biyografisi. (tarih yok). 01 07, 2017 tarihinde KimdirX: <http://www.kimdirx.com/haldun-taner-11379> adresinden alındı

İhsanoğlu, E., Şen, R., & İzgi, C. (1999). *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi (II. Cilt)*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Oktay Aras Kitaplığı. (2017). *İsmail Hamid*. 01 04, 2017 tarihinde Oktay Aras Kitaplığı: <http://www.oktayaras.com/ismail-hamid/tr/29165> adresinden alındı

Oktay Aras Kitaplığı. (2017). *İzzet Hamid Ün*. 01 04, 2017 tarihinde Oktay Aras Kitaplığı: <http://www.oktayaras.com/izzet-hamit-un/tr/29172> adresinden alındı

HAZIM ATIF KUYUCAK - 1942 (II)

Türk Bankacılık Tarihi (1847 – 1875)

1840’da ilk kez kağıt para çıkarıldı. Ve kısa sürede kıymeti üşmeye başladı. Bunun üzerine devlet iki Galata bankeri ile sözleşme yaparak, yılda iki milyon kuruş karşılığında, bir sterlin yüz on kuruş hesabı ile Londra ve Paris’te poliçe satıldı. Bu başarılı operasyon 1847 yılında tekrarı gündeme gelince, devletin desteği ile Galata bankerlerine İstanbul Bankası’nın (Banque de Constantinople) kurdurulduğu görölmektedir. Bu banka güçlüklerle 1852’ye kadar yaşamıştır. İkinci banka ise, Kırım harbi sonrası kurulan Osmanlı Bankası (Ottoman Bank) dır (1856).